

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Філософський факультет
Кафедра історії філософії**

**ПОНЯТТЯ «МЕДІА» В МЕДІАФІЛОСОФІЇ М. МАКЛУЕНА
(THE CONCEPT OF «MEDIA» IN M. MCLUHAN'S MEDIA PHILOSOPHY)**

Кваліфікаційна робота за освітньо-професійною програмою «Філософія»
за спеціальністю 033 Філософія
на здобуття освітнього ступеню бакалавра філософії

Студент-виконавець:
Котов Володимир Володимирович
IV курс, ОС – Бакалавр

(підпис)

Науковий керівник:
Соболєвський Ярослав Андрійович
доктор філософських наук, доцент
кафедри історії філософії

(підпис)

Допущено до захисту:
на засіданні кафедри історії філософії
протокол № ____ від _____ 2022 р.

Зав. кафедри історії філософії,
доктор філософських наук, доцент
Кононенко Тарас Петрович _____

Київ-2022

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Біографія М. Маклуена та становлення його філософського вчення.....	6
Розділ 2. М. Маклуен: «The Medium is the message».....	10
2.1. Медіа та їхній вплив на історичний процес.....	10
2.2. Гарячі та холодні медіа.....	12
2.3. Концепт «глобального села» М. Маклуена.....	16
2.4. Розвиток «The medium is the message» у інших філософів.....	18
Висновки.....	21
Список використаної літератури і джерел.....	24

ВСТУП

Актуальність дослідження. Епоху ХХ століття, безсумнівно, можна назвати ерою розвитку технологій. Технологічний прогрес усе більше впливає на людей, і все менше ми уявляємо своє життя без нього. Тож питання, чи варто його досліджувати, на сьогодні вже є риторичним. Важливим етапом розвитку технологій є поява медіапростору, на перебування в якому люди витрачають більшість свого вільного часу, звідки споживають інформацію, на що покликаються у розмовах. Аби проаналізувати сутність медіа, варто звернутися до історії його появи.

Ступінь наукової розробки теми. Сучасна філософська думка, окрім інших актуальних тем, зосереджена, зокрема, і на розробленні теми дослідження медіа в працях М. Маклуена, якого вважають одним з найвпливовіших філософів ХХ століття у сфері дослідження комунікації. Філософські погляди М. Маклуена активно вивчають в Америці, можливо через те, що М. Маклуен був канадцем. Серед вітчизняних науковців заслуговують на увагу дослідження В. М. Зайця, В. Ф. Іванова, О. В. Кирилової, Р. І. Олексенко, Л. А. Орховської, Л. М. Шутяк.

Об'єкт дослідження – філософська спадщина М. Маклуена.

Предмет дослідження – поняття «медіа» в філософських поглядах М. Маклуена.

Мета роботи полягає у здійсненні історико-філософського дослідження поняття «медіа» в медіа філософії М. Маклуена.

Відповідно де мети роботи було поставлено наступні завдання:

- дослідити біографічні відомості та передумови переходу М. Маклуена від літературознавства до наукових досліджень у галузі філософії;
- проаналізувати поняття «медіа» та визначити роль «медіа» у суспільстві за М. Маклуеном;

- проаналізувати три етапи трансформації суспільства у зв'язку із виникненням нових технологій;
- з'ясувати сутність поняття «гарячих» і «холодних» медіа та порівняти їх з наявними засобами комунікації;
- схарактеризувати основний продукт сучасних медіа – теорію «глобального села»;
- дослідити наукову спадщину філософів, які розвивали тези М. Маклуена.

Основні результати роботи:

- визначено, що М. Маклуен описав феномен медіа, дав йому визначення та надав історичної значущості, визначивши революцію медіа як головний фактор поділу розвитку людства на різні епохи;
- з'ясовано витoki створення комунікативних теорій М. Маклуена;
- розтлумачено сенс виразу «медіа – це повідомлення», типологію «гарячих» і «холодних» медіа та виявлено ступінь визначеності засобів комунікації в різних типах;
- проведено порівняння теорій М. Маклуена з революційними підходами В. Герста та Д. Пулітцера у сфері журналістики;
- прояснено походження теорії «глобального села» як переходу до третього етапу розвитку суспільства та описано її основні характеристики: мозаїчність, усезагальність та розповсюдженість;
- встановлено, що тези М. Маклуена мали вплив на таких філософів як С. Жижек («медіатизація» ним співставлена з тезою про розширення людських можливостей людини М. Маклуена), Ж. Бодріяр (розширив значення виразу М. Маклуена «медіа – це повідомлення» та звернув увагу на розчинення «медіума» в реальності та співставлення з думками про розширення можливостей людини), Р. Барта (за ним міф виконує таку ж функцію, що й медіум у М. Маклуена, і є необхідним для сприйняття світу та взаємодії з ним).

Структура роботи. Композиційно робота складається з вступу, двох розділів, другий з яких має чотири підрозділи, висновків, списку використаних джерел (включає 14 найменувань). Загальний обсяг роботи – 26 сторінок.

Джерельна база дослідження містить першоджерела, критичні інтерпретативні огляди та дотичні до теми дослідження. Головними першоджерелом є книги М. Маклуена «Розуміння медіа» [14] та «Галактика Гутенберга» [13]. Критичний огляд теми викладено у дисертаціях, статтях кваліфікаційних робіт таких дослідників: В. Іванов «Теоретические воззрения Герберта Маршалла Маклюэна на массовую коммуникацию» [5], О. В. Кирилова «Концепція персонального журналізму у пресі Сполучених Штатів Америки» [6], Л. М. Шутяк «"Новий журналізм" у медійному дискурсі України: генеза та жанрово-стилістичні ознаки» [9], Р. І. Олексенко «Філософія розвитку інформаційного суспільства в епоху глобалізації» [7]. Для написання біографії була використана книга Е. Маклуена «Essential McLuhan» [12]. Для розкриття передумов до становлення філософії М. Маклуена використано книгу Г. Інніса «The Bias of Communication» [11] та коментарі Р. І. Орховської до вчення М. Маклуена, дотичні до теми роботи дослідниці «Мас-медіа як складова людської комунікації» [8] та Т. Ю. Григор'євої «Комунікативна культура в ранньомодерній Європі з перспективи студій комунікації» [2]. Для аналізу тез М. Маклуена, які розглядалися у науковому товаристві після основного періоду творчості філософа були проаналізовані наступні джерела: книга Ж. Бодріяра «Симулякри і Симуляція» [1], книга Р. Барта «Міфології» [10], посібник В. Іванова «Основні теорії масової комунікації і журналістики» [4] та стаття В. Зайця «Проблема медіавпливу на світогляд особистості у філософській спадщині М. Маклуена» [3].

РОЗДІЛ 1. БІОГРАФІЯ М. МАКЛУЕНА ТА СТАНОВЛЕННЯ ЙОГО ФІЛОСОФСЬКОГО ВЧЕННЯ

Біографічні відомості М. Маклуена взяті з книги Еріка Маклуена «Essential McLuhan». Герберт Маршал Маклуен народився в Едмонтоні, Альберта, 21 липня 1911 року. Всесвітню славу йому принесли вивчення ефектів впливу мас на думки людей та на соціальну поведінку. Від початку кар'єри Маклуен бачив себе в інженерії, тому у 1933 році йому було присуджено ступінь бакалавра за інженерною спеціальністю, що пізніше неодмінно позначиться на його ідеях. Окрім цього М. Маклуен займався дослідженням в науці та літературі, за що отримав золоту медаль, а в 1934 році — диплом з англійської літератури. Хист М. Маклуена як знавця літератури привів його до Університету Манітоби задля здобуття освіти в аспірантурі (Ph.D., Кембридж, 1943). Під час навчання він заклав основу своєї пізнішої роботи в ерудованій і далекоглядній дисертації «Місце Томаса Наше в пізнанні свого часу» (The Place of Thomas Nashe in the Learning of His Time). У ній досліджено сучасні упередження в логіці та науці, що завершилися тріумфом ньютонівського світогляду і його годинникової механічної досконалості в Європі XIX століття. Почавши з вивчення літератури, М. Маклуен став особливо пильним до революційного порогу сучасних культурних змін.

Після аспірантури мислитель повертається до Північної Америки та починає викладацьку діяльність в Університеті Вісконсіна (1936) та Університеті Св. Луїса (1937) аж до отримання докторського ступеню в Кембриджі. У період з 1944 по 1946 рік майбутній філософ викладає в Успенському коледжі (Assumption College), але потім М. Маклуен охоче приймає пропозицію щодо викладання в коледжі Святого Михайла, що існує при Університеті Торонто. У ньому він залишився до кінця свого викладацького життя.

У Кембриджі М. Маклуен навчався у відомих на весь світ викладачів: Ф. Р. Лівіса, сера Артура Квіллера-Кауча, Е. М. В. Тілярда, Г. Дж. Чейтора і засновника «Нової критики» І. А. Річардса. Як зазначає його син та укладач біографії Ерік Маклуен, у мислителя хоч і недовго, проте тривала співпраця з тогочасним піонером комунікації Гарольдом Іннісом (Harold Innis, 1894 - 1952), який не лише помітив роботи М. Маклуена, але й використовував «Механічну наречену» під час своїх лекцій: «He had very little to do with the communications pioneer Harold Innis (who had noticed McLuhan's work and was using *The Mechanical Bride* in his classes)» [12, с. 1]. Крім того М. Маклуен мав тісні знайомства з культурними антропологами Едмундом Карпентером та Едвардом Т. Голлом. Помер М. Маклуен у 1980 р. від раптових проблем зі здоров'ям.

Говорячи про найвизначніші роботи автора, варто виокремити такі його праці: «Механічна наречена: Фольклор індустріальної людини» (*The Mechanical Bride: Folklore of Industrial Man*, 1951), «Галактика Гутенберга: Становлення людини друкованої книги» (*The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*, 1962), «Розуміння медіа: Зовнішні розширення людини» (*Understanding Media: The Extensions of Man*, 1964), «Медіа — це повідомлення: перелік наслідків» (*The Medium is the Massage: An Inventory of Effects*, 1967), «Війна і мир в глобальному селі» (*War and Peace in the Global Village*, 1967), «Від кліше до архетипу» (*From Cliche to Archetype*, 1970) та «Місто як навчальна аудиторія» (*City as Classroom*, 1977).

М. Маклуен пройшов доволі цікавий шлях становлення від літературознавця до філософа та соціолога, проте саме вивчення літератури мало очевидний вплив на тези мислителя. У своїх працях дослідник аналізує доробки таких авторів як Д. Джойс, Т. С. Еліот, Е. Л. Паунд та Е. Льюїс, проте з усіх названих творців культури найбільше М. Маклуен у своїх дослідженнях посилається саме на ірландського письменника Джеймса Джойса.

Період особливого інтересу М. Маклуена до робіт Д. Джойса припадає на 50-ті роки ХХ століття, що пізніше відобразиться й на флагманських роботах

М. Маклуена. Наприклад, лише в книзі «Галактика Гутенберга» М. Маклуен посилається на Д. Джойса більше 30 разів. Як пише професор з англійської мови Дональд Телл в книзі «Marshall McLuhan and James Joyce: beyond media», сам філософ наполягає на тому, що його роботи неможливо зрозуміти без розуміння Д. Джойса: «Маклуен сам по собі наполягав на тому, що його праці не можуть бути зрозумілими без розуміння Джойса та символістів» [15, с. 47]. Для М. Маклуена, як зазначає Д. Телл, важливим був вплив Д. Джойса, бо він розглядав комунікацію як ключове поле проблематики, розуміючи, що вона є також полем для застосування розвитку технологій. Д. Джойс у своїх працях «Поминки за Фінеганом» та «Портрет» аналізує різницю між побаченим та написаним, між написаним та надрукованим, що в майбутньому буде предметом досліджень М. Маклуена.

Важливим етапом життя М. Маклуена була його співпраця з Г. Іннісом, який був його вчителем та одним з найвідоміших дослідників комунікації в ХХ столітті. Сам Г. Інніс, як зазначає український дослідник Валерій Іванов у своєму навчальному посібнику з основні теорій масової комунікації і журналістики, займається впливом медіа на розвиток людства. Філософ з певним страхом ставився до розвитку медіа, у якому вбачав більше можливостей для контролю над людиною: «Він вважав, що комунікаційні технології вводять контроль над знаннями, соціальними організаціями і колективною свідомістю» [4, с. 70]. Зокрема, Г. Інніс висловлював занепокоєння розвитком телебачення. На думку співвітчизника М. Маклуена, ця технологія провокувала розшарування суспільства та багатих та бідних.

Також Г. Інніс розглядає питання впливу на історичну перспективу переходу людства від одного засобу комунікації до іншого. Як вважає кандидат історичних наук Тетяна Григор'єва, Г. Інніс сформував вкрай важливий для М. Маклуена зв'язок між усною та писемною культурами, що впливають на організацію держави: «Окрім того, розглядаючи способи комунікації і використані для цього засоби у низці держав стародавнього світу, а також у

середньовічній і ранньомодерній Європі, Інніс зауважив, що вони визначали сприйняття простору і часу, а відтак і логіку організації того чи того державного утвору. Для Інніса в ролі медіа виступали не лише такі засоби комунікації, як усне спілкування, письмо чи друк, а й матеріали, що їх використовували для фіксації і передачі інформації (камінь, глина, папірус, пергамент, папір)» [2, с. 37].

Досліджуючи вплив держави на медіа, Г. Інніс відкриває одну з найвідоміших свої теорій – «монополія на знання». Згідно з нею від доби Середньовіччя в Європі панувала надлишкова сакралізація знання. Наприклад, церква обмежувала освіту людей лише на тому, що було важливо для неї, тобто на релігійних текстах. Як наслідок, це призводило до того, що найосвіченіша людина все одно мала «однопланову» думку, зазвичай таку, на якій наполягала церква. Це обмежувало можливість виходу індивідуума за визначені межі: «Держава була зацікавлена у розширенні території та введенні культурної одноманітності для своїх громадян, а втративши зв'язок із актуальними проблемами часу, розпочинала війни з метою досягнення безпосередніх цілей. Друкування розвинуло місцеві мови та визначило поділ між державами без звернення до проблем часу. Ефекти поділу видно у розвитку книги, памфлету і газети та зростання регіоналізму як нової побудованої монополії» [11, с. 73].

РОЗДІЛ 2. М. МАКЛУЕН: «THE MEDIUM IS THE MESSAGE»

2.1. Медіа та їхній вплив на історичний процес

Саме поняття «медіа», як і інші поняття в філософії, було сформоване вже для певного процесу. У перекладі з англійської мови слово «media», що походить від латинського слова *medium*, – посередник. З точки зору прагматики використання слова – ланка між тим, хто є джерелом інформації та її споживачем. Уперше досліджував це поняття канадський вчений М. Маклуен, який визначив інформативну функцію медіа: «В такій культурі, як у нас давно звикли до того, щоб розділяти і поділяти все як засіб контролю, що іноді викликає шок, коли нагадується, що в операційній і практичній дійсності засобом є повідомлення» [14, с. 7]. В його розумінні медіа як повідомлення стало результатом технологічного розвитку суспільства, одним із завдань якого стала автоматизація процесів у різних сферах життєдіяльності людини. Власне М. Маклуен наводить приклад того, як повідомленням стає не машина, а те, що людина вкладає в роботу машини.

За М. Маклуеном, змістом засобу комунікації завжди був сам засіб комунікації, тобто без повідомлення, закладеного у нього, засіб комунікації не існував би. За приклад філософ бере потік електричного світла, що по своїй суті без засобу втілення повсюдно однаковий. І лише прилад, в якому використовується світло, стає засобом для нього, а існування приладів без світла не має сенсу. Філософ тут вбачає аналогію з висловом «медіа - це повідомлення» в тому, що саме медіа є засобом комунікації і тому вони контролюють масштаби і форми того, як люди будуть з ними співіснувати: «Коли світло використовується для операції на мозку чи для гри в бейсбол вночі, це питання байдужості. Можна стверджувати, що ці дії певним чином є «вмістом» електричного світла, оскільки вони не могли б існувати без електричного світла. Цей факт лише підкреслює те, що «медіа є

повідомленням», оскільки саме середовище формує та контролює масштаб і форму людських асоціацій та дій» [14, с. 8].

Досліджуючи історію появи засобів комунікації, М. Маклуен вбачає розвиток саме в технологічному аспекті. Відповідно до цього мислитель виокремлює три визначальні революції, які зумовили перехід між етапами розвитку людства.

Український дослідник В. М. Заєць у праці «Проблема медіавпливу на світогляд особистості у філософській спадщині М. Маклуена», опрацьовуючи доробок М. Маклуена, визначає такі етапи:

1. Дописемний, за якого люди намагалися комунікувати один з одним, використовуючи лише усні форми зв'язку. На цьому етапі людина була максимально залученою в соціальні процеси, бо через панування «слухової культури» усі мали однакові можливості в процесі взаємної комунікації.

2. Період виникнення писемності, коли людина навчилася діяти, не реагуючи на зовнішні фактори, тобто автоматично. Сам М. Маклуен неоднозначно ставиться до того, що приносить із собою поява цієї технології. Втрачено паритетність умов, притаманну першому етапу: не кожна людина мала можливість отримати друковані тексти; не всі мали достатній рівень освіти, аби читати ці тексти. Це зумовило розквіт індивідуалізму та стало причиною відособлення однієї групи людей від інших. Як наслідок, це призвело до конфлікту між державами, оскільки саме друкована культура створила можливість керувати думками окремих груп людей. З іншого боку, тексти об'єднали тих, хто має до них доступ, та породили нові типи соціалізації, зумовлені можливістю до переконання та спонукання до певних розмислів.

Крім того, М. Маклуен, звернувшись до спадщини Д. Юма, зауважив те, що механізація сама по собі не має можливості розвиватися через те, що вона просто є причино-наслідковим зв'язком самопомноження одного фрагменту: «Але, як показав Девід Юм у вісімнадцятому столітті, не існує принципу

причинно-наслідкового зв'язку в звичайної послідовності. Те, що одне слідує за іншим, нічого не означає. З наслідування нічого не випливає, крім змін. Отже, найбільшою з усіх змін є поява електрики, яка завершила послідовність, зробивши речі миттєвими» [14, с. 12].

3. Етап заміщення технологіями радіо та телебачення писемно-друкованої культури шляхом появи «глобального села» та розширенням людини до стану миттєвості: усі причини почали доходити до створення єдиного ланцюга впорядкованих подій. Надважлива роль тут надається появі електрики як рушію суспільного прогресу. Саме електрика зумовлює створення глобального села, в якому люди незалежно від відстані можуть між собою комунікувати. Цей етап завдяки радіо та телебаченню повертає людину до першого етапу – «слухової культури», коли необхідність зчитувати інформацію замінюється аудіальним та візуальним досвідом.

В. Заєць вважає, що передбачення М. Маклуена справдилися, бо засоби медіа сьогодні дають можливість різнобічно оцінювати світ та здатні об'єднувати людей по всій планеті: «На сучасному глобалізаційному етапі суспільного розвитку можна констатувати, що наукові припущення й передбачення М. Маклуена значною мірою здійснилися: засоби медіа не лише дають особистості змогу сприймати навколишній світ комплексно, а й слугують потужним об'єднувальним комплексом, здатним установлювати міжособистісні зв'язки на будь-якій відстані» [3, с. 33].

2.2. Гарячі та холодні медіа

Окрім визначення етапів цивілізації, М. Маклуен також поставив питання про розрізнення медіа. Він класифікував їх, поділивши на «холодні» та «гарячі». Обидва типи засновані на тому, яким чином взаємодіє з інформаційним повідомленням власне реципієнт. Крім того філософ виокремлює таке поняття як «висока визначеність»: «Висока визначеність є

станом наповнення даними» [14, с. 24]. Зрозуміло, що «визначеність» – це мірило, яке визначає кількість переданої інформації в тому чи тому предметі або за допомогою засобу комунікації. Чим більшою є «визначеність», тим менше цей предмет зумовлює потребу щось додумувати реципієнту інформації. Також високий рівень «визначеності» свідчить про те, що інформація подається цілісно та односторонньо, без додаткових можливих смислів. Наприклад, картина є засобом з «високою визначеністю», адже те, що на ній зображено, цілковито ілюструє те, що відбувається за задумкою художника. Книга на противагу картині має «низьку визначеність», бо створює можливість чи навіть потребує від читача додумувати самому події в книзі та візуалізувати картинки.

Враховуючи рівень визначеності, М. Маклуен поділяє медіа на «холодні» та «гарячі». Гарячі – це медіа з високим рівнем визначеності, а холодні – з низьким.

У наведеному вище прикладі з картиною та книгою оцінено визначеність власне за можливістю візуалізації. Кожне медіа можна схарактеризувати за набором різних можливостей. Тож книга може бути одночасно «холодною» у порівнянні з телевізором та «гарячою» у порівнянні зі словниками.

Крім того М. Маклуен визначає можливість зміни однієї епохи іншою саме за процесом «прогрівання» засобу медіа. Наприклад, найдревнішим «холодним» медіа були ієрогліфи, результатом їхнього нагрівання стала поява книгодрукування, що спричинило велику кількість війн у XVI ст.: «Нагрівання такого медіа як письма до повторюваної інтенсивності друку призвело до націоналізму та релігійних воєн шістнадцятого століття.» [14, с. 29]. Однак для того, аби суспільство могло скористатися певним засобом, він має відповідати ступеню «прогрітості» самої спільноти.

У книзі М. Маклуена «Галактика Гутенберга» описано експеримент з демонстрацією фільму Джона Вілсона з Африканського інституту при Лондонському університеті. Цей дослід є прикладом надання «гарячого» медіа «непрогрітому суспільству». Він продемонстрував складність інтерпретування

рухливих зображень, зміни кадрів тощо неписьменими людьми: «Грамотність дає людям можливість трохи зосередитися перед зображенням, щоб ми з одного погляду сприймали ціле зображення або невеличку картинку. Неписьменні люди такої набутої звички не мають і не дивляться на предмети по-нашому. Вони скоріше сканують об'єкти та зображення, як ми робимо друковану сторінку, сегмент за сегментом. Тому вони не мають окремої точки зору. Вони повністю з об'єктом» [14, с. 37].

Розвиваючись, різні засоби комунікації, в залежності від їх інтерпретування в суспільстві, могли мати різний ступінь «гарячості», при тому «нагрівання» чи «охолодження» супроводжувалися протилежним, ніж було очікувано, процесом. Для того, щоб «нагрілися» нові технології, уже наявні мають обов'язково пройти процес охолодження та цензури. Цензурування для М. Маклуена – це засіб збереження людської нервової системи з метою, аби потрясіння, викликані різними змінами, не завдавали індивіду серйозної шкоди. Яскравим прикладом процесу охолодження та цензури є зміна релігійних вірувань у період існування Київської Русі. Цензурування в той час спонукало не лише забути пантеон язичників, але ще й обов'язково применшити значення того, чому поклонялися люди в період поганства, аж до скидання ідолів у річку. За допомогою процесів «нагрівання» та «охолодження», на думку М. Маклуена, можна злегка контролювати суспільство, поступово змінюючи градус температури в різних засобах комунікації: «Тепер можна запрограмувати цілі культури, щоб підтримувати їх емоційний клімат стабільним так само, як ми почали щось знати про підтримання рівноваги в комерційних економіках світу» [14, с. 34].

Розмірковуючи про те, на що впливають засоби комунікації, М. Маклуен швидше за все намагався ствердити власну тезу про домінування форми засобу над змістом. Філософ це факт пояснює тим, що ми тяжіємо до вивчення ефекту, а не до значення. Завдяки розвитку технологій нам простіше було знаходити ситуацію, тому ми почали вивчати ефект, створений нею, оскільки він являє

собою не окремі факти якоїсь дії, а є наслідком чогось одного: «Стурбованість ефектом, а не значенням є основною зміною, що прийшла з нашим електричним часом, оскільки ефект включає загальну ситуацію, а не рух інформації на одному рівні» [14, с. 32].

Як слушно зауважує український дослідник В. Іванов у статті «Теоретичні погляди Герберта Маршала Маклуена на масову комунікацію», М. Маклуен звертає увагу на те, що аудиторія, тобто реципієнт інформації, тяжіє до отримання саме логічних повідомлень із засобів комунікації: «За Маклуеном, мислення аудиторії шукає зв'язку явищ, опирається на логіку – цьому відповідає фабула і сюжет у телепередачах, але якщо потрібно зробити підсвідому установку на певне коло цінностей, то потрібно взагалі уникати логіки та перейти до системи впливу пластичними сигналами, зображеннями, набір яких може бути суворо контрольованим» [5, с. 160].

Це наштовхує на думку про те, що, пропонуючи глядачеві певний набір картинок у визначеному порядку, можна керувати ним.

Враховуючи те, що М. Маклуен зауважує про важливість самого засобу комунікації і його перевагу над повідомленням, доцільно було б звернути увагу на діяльність Джозефа Пулітцера та Вільяма Герста. Ці видатні журналісти на початку ХХ століття відкрили власні видавництва газет. Незважаючи на те, що за М. Маклуеном, друковані газети є прикладом «холодних» медіа, стиль написання може відрізнитися, чим спричинювати «прогрівання». Кожен тип медіа має свій ступінь «прогрівання», але у впливі на реципієнта інформації форма, спосіб написання, подання повідомлення також відіграє значну роль. Саме на це звернув увагу Дж. Пулітцер, через що був названий «батьком жовтої преси», а його підхід загалом перевернув орієнтацію журналістики з факту на сюжет та форму подання інформації: «Журналістська тактика Пулітцера сприяла тому, що його почали називати батьком «нового журналізму», суть якого зводилася до такого: «менше політики, більше сенсацій, комерційної та розважальної журналістики для мас» [9, с. 17].

Гонитва за більшим впливом на маси та приверненням уваги читача спричинює швидкий розвиток концепції Дж. Пулітцера, до якої долучається й В. Герст, а вплив «The New York World» Дж. Пулітцера та «The New York Journal» В. Герста визначають головним компонентом формування думки масової свідомості на межі XIX-XX ст.: «... Дж. Пулітцер і В. Р. Герст, звертаючись до масової аудиторії, формують громадську думку як компонент масової свідомості» [6, с. 10].

2.3. Концепт «глобального села» М. Маклуена

Окрім заохочення людей до вибору тієї чи тієї редакції, суспільний вплив мас, за М. Маклуеном, має ще одну цікаву особливість. Взаємозумовлена залежність від електроніки, яка на сьогодні є рушієм повідомлення, веде людство до глобального села. Сам автор пише, що з урахуванням нашого переходу до третього етапу розвитку людства, яке базувалося на відкритті електромагнітних хвиль і зумовило наше існування в умовах глобального села, є єдиним простором для усіх людей: «Але, безперечно, електромагнітні відкриття відтворили одночасне «поле» у всіх людських справах, так що людська сім'я тепер існує в умовах «глобального села». Ми живемо в єдиному звуженому просторі, який резонує з племінними барабанами» [14, с. 31].

Концепт села тут пояснено тим, що у будь-якому селі усі люди знають один одного. До винайдення медіа у світі почався процес деглобалізації завдяки створенню доріг та винайденню паперу. Медіа ж навпаки зумовлюють процес угруповання всього і відразу, поєднання усього в єдине ціле. Це і є нове життя в глобальному селі: «Наше прискорення сьогодні — це не повільний вибух від центру до країв, а миттєвий вибух і переміщення простору та функцій. Наша спеціалізована і фрагментована цивілізація структури центр-маржа раптово почала переживати миттєве перескладання всіх своїх механізованих частин в органічне ціле. Це новий світ глобального села» [14, с. 93].

У глобальному селі люди займаються, на думку М. Маклуена, примітивними процесами, а саме: спостереженням один за одним, за життям різних людей. Цьому сприяє іконічний телевізійний мозаїчний образ, який через особливості структур суспільства не дає змоги не бути залученим у цьому. Та цей процес відбувається через те, що завдяки медіа слідкування є надзвичайно простим: «Однак наше захоплення всіма фазами несвідомого, особистим і колективним, як і всіма видами примітивної свідомості, почалося у вісімнадцятому столітті з першої жорстокої відрази проти друкарської культури та механічної промисловості» [14, с. 31]. Оскільки «гарячі» медіа не потребують глибокої залученості реципієнта, то кожен житель глобального села буде мати один погляд на ситуацію, одного типу думки.

Однобічність результату – те, що є результатом впливу медіа в глобальному селі. М. Маклуен вважає, що суб'єктивність повідомлень в медіа не вигідно транслювати, тобто давати можливість інтерпретувати одну позицію з декількох сторін. Результат впливу медіа є предметом особливого зацікавлення і вивчення рекламними агентствами та владою: «Радянська націленість на результатах медіа є природною для будь-якого усного суспільства, де взаємозалежність є результатом миттєвої взаємодії причин і наслідків у загальній структурі. Таким є характер села, або, від винайдення електричних медіа, таким є характер і глобального села» [14, с. 21].

Важливим фактором в існуванні глобального села є мозаїчність. Оскільки медіа є розширенням або доповненням нервової структури людини, у цій структурі мозаїчність являє собою поєднання багатьох несумісних між собою елементів в одне ціле. Як приклад М. Маклуен наводить телепередачу Джека Паара, в якій мозаїчний образ створено з характеристик багатьох сфер життєдіяльності: «Шоу Джека Паара виявило невід'ємну потребу телебачення у спонтанному спілкуванні та діалогах. Джек виявив, як поширити зображення телевізійної мозаїки на весь формат свого шоу, здавалося б, зачепивши усе і відразу з будь-якого місця. Але насправді він дуже добре розумів, як створити

мозаїку з інших медіа, зі світу журналістики та політики, книг, Бродвею та мистецтва загалом, поки не став грізним суперником самої пресової мозаїки» [13, с. 363]. Український науковець Р. І. Олексенко в статті «Філософія розвитку інформаційного суспільства в епоху глобалізації» писав про те, що за М. Маклуеном телебачення має за основний принцип побудову зображення з різних непов'язаних між собою засобів комунікації, внаслідок сприйняття роздробленої інформації відбувається формування сприйнятої інформації. Яскравим прикладом до цієї тези може бути випуск новин, в якому зібрана вся можлива нині інформація. У самому сюжеті можуть показувати репортажі, що між собою не мають ніякого зв'язку, але єдиним, об'єднавчим фактором для них є те, що вони відбулися зараз. Дослідник характеризує це як перехід до нового типу культури, коли молоді люди, що вже народилися, здатні сприймати лише інформацію, подану тільки тут і зараз. При цьому вони нівелюють візуалізовані цінності звичайної культури, і тому просто не можуть бачити наперед: «Молоді люди, які пережили десятиліття з існуючим телебаченням, природно ввібрали потяг до глибокого залучення, що робить усі віддалені візуалізовані цілі звичної культури не тільки нереальними, але й неактуальними, і не тільки неактуальними, але й анемічними. Це повне залучення до всеохоплюючої сучасності, яке відбувається в молодому житті через мозаїчне зображення телевізора» [13, с. 363]. М. Маклуен вважає поштовхом до розвитку мозаїчної культури перехід від візуального простору друкованих медіа до акустичного простору, що з'явився внаслідок запуску супутникового зв'язку. Основною характеристикою його є своєрідна відсутність кордонів цього зв'язку.

2.4. Розвиток «The medium is the message» у інших філософів

Теза М. Маклуена «Медіум – це повідомлення» набуває розвитку у вивченні її французьким філософом Жан-Жаком Бодріаром. Мислитель у своїй

праці «Симулякри і симуляція» звертається до твердження, зазначеного вище, у дискурсі розвитку імплузії смислу в повідомленні. Апелюючи до формули М. Маклуена, Ж. Бодріяр говорить про те, що за саме таке визначення нівелює всі значення самою формою медіума, тобто засобу комунікації: «...виходячи з формули Маклуена *medium is message* (медіум — це повідомлення), можливі висновки з якої ще зовсім не вичерпують смисл і полягають в тому, що всі значення смислу поглинені єдиною домінантною формою медіуму» [1, с. 121].. Проте філософ вважає, що власне медіум не мав би існувати. Для Ж. Бодріяра не тільки засіб комунікації визначає повідомлення, але й саме повідомлення є невідривним від засобу донесення інформації. Дослідник наводить думку про те, що медіум – це не інструмент, що пов’язує дві різні реальності смислу та засобу, але співіснує в одній площині з цими двома значеннями: «Вже не існує медіумів у буквальному значенні цього слова (я маю на увазі насамперед електронні засоби масової інформації), тобто інстанції, яка була б посередником між однією реальністю та іншою, між одним станом реального та іншим. Ні за змістом, ні за формою» [1, с. 122].

Ж. Бодріяр визнає тезу М. Маклуена провідним гаслом сучасної симуляції. Як зазначає В. Іванов у своєму посібнику «Основні теорії масової комунікації і журналістики» мислитель виводить три гіпотези про те, чому за умови збільшення кількості інформації зменшується змістовність.

1. Джерелом генерування змісту є інформація, але вона не здатна до компенсування втрати значення у всіх сферах.

2. Інформація не має нічого спільного із самими змістом, адже вона «розчинилася» в одній реальності з медіумом, тобто з посередником між нею та її споживачем.

3. Власне інформація знищує значення, адже вона знищує комунікацію та соціальне: «Інформація поглинає власні змісти. Вона поглинає комунікацію і соціальне» [1, с. 119].

Про подібні тези щодо зрушення акценту з повідомлення на засіб передачі повідомлення пише Ролан Барт в книзі «Міфологія». Дослідник замість поняття «медіа» використовує поняття «міф» та визначає його як слово, як певну форму, яка також є комунікативною системою. Це твердження подібне до Маклуенівського «медіа – це повідомлення». Р. Барт підкреслює описану Ж. Бодріаром та М. Маклуеном «мозаїчність культури» вважаючи, що все у цьому світі є інформацією та може бути передане іншим людям: «Кожен об'єкт в цьому світі може перейти з закритої, тихої форми існування в оральну форму, відкритої до сприйняття суспільством і для цього немає правил, чи природніх чи ні, які б забороняли говорити про речі» [10, с. 107]. Як зазначає Л. А. Орховська в своїй статті «Мас-медіа як складова людської комунікації», Р. Барт пише про те, що саме міф дає можливість людині дешифрувати різні культурні схеми, які складають основу будь-якого суспільства.

Словенський філософ Славој Жижек теж звертає свою увагу на появу «медіатизованості». Як пише мислитель у своїй праці «Кіберпростір або невиносна замкнутість буття», цей термін відповідає чомусь фіктивному. Враховуючи втрату посередника, ми втрапляємо в нову візуальну реальність, в якій ми все менше і менше можемо щось контролювати. Як вважає Л. І. Орховська, С. Жижек говорить майже тими словами, що й М. Маклуен, розмірковуючи про те, що комп'ютер наче замінює фізичне тіло особи, тобто він є певним розширенням людини: «Він використовує термін «медіатизація» для означення процесу перетворення реального об'єкта на штучний, зазначаючи, що «тіло, яке майже повністю «медіатизовано», функціонує за допомогою протезів та говорить штучним голосом». Тобто, має на увазі техногенну медіареальність як компонент системи медіакультури соціальності. У результаті медіатизації електронними засобами (комп'ютер, стільниковий зв'язок) витісняється безпосереднє спілкування, яке замінюється на опосередковане засобами мас-медіа» [8, с. 136].

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки. По-перше, варто зазначити, що до М. Маклуена ступінь розробки в теорії медіа не був настільки розвиненим. Піонером у цій галузі вважають Г. Інніса, який мав величезний вплив на розвиток тез М. Маклуена. Аналізуючи життєвий шлях мислителя, можна сказати, що попри його революційні ідеї, сам М. Маклуен не одразу вбачав себе в філософії, а розпочинав свою діяльність з інженерії, потім перекваліфікувавшись на літературознавця. Найбільший вплив на М. Маклуена спричинив письменник Д. Джойс та його твори «Портрет» та «Поминки за Фінеганом», за якими М. Маклуен досліджував комунікативну складову.

Під час дослідження було визначено, що найвідоміша фраза М. Маклуена «медіум – це повідомлення» має глибокий зміст. За М. Маклуеном, ми отримуємо тлумачення медіума, що слугує середньою ланкою між реципієнтом інформації та джерелом.

У праці М. Маклуена «Галактика Гутенберга» проведений розподіл людства на етапи згідно з технологічним проривом у сфері медіа. Таким чином виокремлено три епохи, розміщені в хронологічному порядку: усна дописемна епоха, писемно-друкарська епоха та електрична епоха «глобального села».

Проведений аналіз поділу медіа на «холодні» та «гарячі». З'ясовано, що критерієм розподілу є ступінь залученості реципієнта в подальше інтерпретування інформації, отримане від медіуму. Згідно з цим «гарячими» визнано ті, що мають низький ступінь залученості, а «холодними» медіа - ті, що мають високу необхідність залучення реципієнта в інтерпретування інформації.

Було виявлено співмірність досліджень М. Маклуена з журналістським проривом на початку ХХ століття, піонерами якого були Д. Пулітцер та В. Герст, та проведено паралелі з тим, як М. Маклуен описує процес «нагрівання» медіа.

Саме ці два журналісти стали «батьками жовтої преси», суть якої зводиться до домінування подання інформації над власне суттю інформації, через те, що на перший план ставилося зацікавлення читача газети шляхом створення сенсації у будь-який спосіб.

Крім того визначено, що з переходом від писемно-друкованої культури до електричної набула розвитку теорія М. Маклуена про «глобальне село». Вона є аналогією до будь-якого наявного села, в якому усі один одного знають.

Характерними рисами «глобального села» є:

1) мозаїчність культури, тобто укладання різнопланових сфер життя в один ряд. У роботі наведений приклад з сюжетом новин, в яких одночасно розповідають про події з різних сфер життя людини, тим самим розширюючи діапазон знань людини про навколишній світ;

2) сьогочасність культурного поля, зумовлена тим, що попри різноманітність сфер, які існують у мозаїчній культурі, їх об'єднує певний фактор: те, що відбувається саме зараз, у цей момент, нині;

3) однобічність результату, яка має вияв у формі контролю над необхідністю в постійному «підігріванні» медіа. Оскільки «гарячим» медіа властива висока визначеність, тобто низька необхідність реципієнту інтерпретувати інформацію, то й інформація, передана споживачам вибудована таким чином, аби вона була сприйнята лише з однієї можливої точки зору. Здебільшого контроль над «гарячими» медіа встановлює влада та рекламні агентства.

У «глобальному селі» завдяки мозаїчній культурі є можливим просте слідкування за однією і тією ж особистістю навіть попри відстань. Це зумовлює отримання можливості людям з різних куточків планети комунікувати між собою на спільні для них теми.

Під час дослідження було опрацьовано і проаналізовано розвідки закордонних та вітчизняних філософів, у яких розвинені та порівняні тези М. Маклуена. Визначено, що Ж. Бодріяр вбачає у виразі «медіа – це

повідомлення» девіз сучасного суспільства, сповненого симуляціями. Медіум, у розумінні філософа, – не просто медіатор між реципієнтом та інформацією, а й те, що співіснує в одній реальності з цими термінами та навіть в них розчиняється.

Були проведені аналогії з дослідженнями сучасника М. Маклуена Р. Бартом, який з прагматичного боку підходив до оцінки філософії комунікації. Було виявлено, що для Р. Барта поняття «міфу» є тотожним до поняття «медіа» М. Маклуена. Власне Р. Барт визначає необхідність в повідомленні як в можливості зчитати інформацію та передати її іншим людям.

Було досліджено тези філософа С. Жижека щодо проблеми «медіатизації» суспільства, згідно з якою звертається увага на фіктивність участі самої людини у процесі комунікації, як наприклад комп'ютер замінює розмовний процес та зменшує відсоток участі людини у спілкуванні зі співрозмовником.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ І ДЖЕРЕЛ

1. Бодріяр Ж. Симулякри і Симуляція / Пер. з фр. В. Ховхун. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 230 с. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Jean_Baudrillard/Symuliakry_i_symuliatsiia.pdf (дата звернення : 20.04.2022)
2. Григор'єва Т. Комунікативна культура в ранньомодерній Європі з перспективи студій комунікації. URL : http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/17386/Hryhorieva_Komunikatyvna_kultura_v_rannomodernii_Yevropi_z_perspektyvy_studii_komunikatsii.pdf?sequence=1&isAllowed=y дата звернення : 27.04.2022)
3. Заєць В. М. Проблема медіавпливу на світогляд особистості у філософській спадщині М. Маклуена. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2016. №14. С. 32-35. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/24071/1/zajec.pdf> (дата звернення : 22.03.2022)
4. Іванов В. Основні теорії масової комунікації і журналістики: Навчальний посібник. К.: Центр Вільної Преси, 2010. 258 с. URL : <https://www.aup.com.ua/uploads/TMbook.pdf> (дата звернення : 29.03.2022)
5. Іванов В. Теоретические воззрения Герберта Маршалла Маклуена на массовую коммуникацию. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2011. №25. С. 159-167. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/5282/1/ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ%20ВОЗЗРЕНИЯ.pdf> (дата звернення : 29.03.2022)
6. Кирилова О. В. Концепція персонального журналізму у пресі Сполучених Штатів Америки (історія формування та сучасний аспект проблеми): автореф.... дис. канд. філол. наук / PhD Dis.: 10.01.08. Київський національний університет імені Тараса Шевченка Інститут журналістики. Київ, 2004. 22 с. URL : https://www.researchgate.net/profile/Oksana-Kyrylova/publication/321394912_Koncepcia_personalnogo_zurnalizmu_u_presi_Spolucenih_Stativ_Ameriki_istoria_formuvanna_ta_sucasnij_aspekt_problemi/links/5a205c32a6fdcccd30e01

0b5/Koncepcia-personalnogo-zurnalizmu-u-presi-Spolucenih-Stativ-Ameriki-istoria-formuvanna-ta-sucasnij-aspekt-problemi.pdf (дата звернення : 25.04.2022)

7. Олексенко Р. І. Філософія розвитку інформаційного суспільства в епоху глобалізації. *Гілея: науковий вісник*. 2015. №98. С. 230-232. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2015_98_63 (дата звернення : 03.05.2022)

8. Ороховська Л. А. Мас-медіа як складова людської комунікації. *Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія*. 2011. №1. С. 135-138. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnau_f_2011_1_34 (дата звернення : 10.05.2022)

9. Шутяк Л. М. «Новий журналізм» у медійному дискурсі України: генеза та жанрово-стилістичні ознаки: дис. ... канд. наук із соціальних комунікацій. 27.00.04. / Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара. Дніпропетровськ, 2015. 216 с. URL : https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/dissertations/K08.051.19/dissertation_563e450a1f95f.pdf (дата звернення : 12.05.2022)

10. Barthes R., Lavers A. *Mythologies*. New York: Noonday Press, 1991. 164 p. URL : <https://soundenvironments.files.wordpress.com/2011/11/roland-barthes-mythologies.pdf> (дата звернення : 12.05.2022)

11. Innis H. *The Bias of Communication*. Toronto: University of Toronto Press. 1991. 26 p. URL : https://books.google.com.ua/books?id=egwZyS26booC&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (дата звернення : 15.05.2022)

12. McLuhan M., McLuhan E., Zingrone F. *Essential McLuhan*. London: Routledge, 2006. 416 p. URL : <https://libgen.is/book/index.php?md5=2E60BBE7E6A376EA8F87D712E8DB9CF91> (дата звернення : 10.04.2022)

13. McLuhan M. *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*. Toronto: University of Toronto Press, 1962. URL : <https://arato.inf.unideb.hu/>

/fazekas.gabor/oktatas/multimedia/BOOKS/(by-Marshall-McLuhan)-The-Gutenberg-Galaxy.pdf (дата звернення: 21.04.2022)

14. McLuhan M. *Understanding Media: The extensions of man*. New York: McGraw-Hill, 1964. URL : <https://designopendata.files.wordpress.com/2014/05/understanding-media-mcluhan.pdf> (дата звернення: 01.04.2022)

15. Theall D., Theall J. Marshall McLuhan and James Joyce: Beyond Media. *Canadian Journal of Communication*. 1989. Vol. 14, No. 4-5. P. 46-66. URL : <https://www.cjc-online.ca/index.php/journal/article/download/531/437> дата звернення: 05.04.2022)

16. Žižek S. *Cyberspace, Or, The Unbearable Closure of Being. The Plague of Fantasies*. London: Verso, 1997. P. 161-213. URL : https://issuu.com/clog_unlp/docs/cyberspaceunbearableclosureofbeing дата звернення: 13.05.2022)